

dacık'a mektup yazarak Mu'temid'in kumandanlarını yakalattı ve hapsedirdi. Bu başarısından dolayı Muvaffak tarafından vezirliğe getirilen İbn Mahled'e "Ebû'l-Alâ" künyesi ve "Zü'l-vizâreteyn" lakabı verildi. Bu lakabın ona hem Halife Mu'temid'in hem de nâibi Muvaffak'ın veziri olmasından (Sâbî, s. 130) veya askerî ve idarî kabiliyete sahip olmasından (Shaban, s. 113) dolayı verildiği ileri sürülmektedir. Bu dönemde Irak'ta basılan paralar üzerinde halife ve nâibi ile birlikte İbn Mahled'in adının görülmesi onun itibarının çok yüksek olduğunun bir delilidir.

İbn Mahled, 270 (883-84) yılında Muvaffak'ın oğlu tarafından desteklenen bir ayaklanma sırasında maaşlarının ödenmesini isteyen âsilerin üzerine özel muhafızlarını göndererek isyanı bastırdı. Şâban 271'de (Ocak-Şubat 885) Muvaffak onu Amr b. Leys ile savaşmak üzere Vâsıt'taki karargâhından Fars'a gönderdi. Receb 272'de (Aralık 885) bu seferden dönen İbn Mahled'i karşılamak için kumandanlarını Vâsıt'a yollayarak ona verdiği değeri göstermek isteyen Muvaffak, âni bir kararla birkaç gün sonra onu ve yakınlarını Vâsıt'ta tutuklattı ve mallarını müsâdere ettirdi. Yapılan sayımda köle, eşya, elbise, silâh gibi mallarının 300.000, arazi ve diğer akvarlarından elde ettiği gelirin 1.300.000 dinar tuttuğu rivayet edilmektedir. İbn Mahled'in iki oğlu Ebû İsâ ve Ebû Sâlih Bağdat'ta, kardeşi Abdûn Sâmerâ'da yakalanarak aynı muameleye tâbi tutuldu. İbn Mahled Safer 276'da (Haziran 889) hapiste öldü. Evinde gözaltında tutulduğu, 275 (888-89) yılından sonra hapisneden çıkarılarak Dicle kenarında bir eve nakledildiğine dair rivayetler de vardır.

İbn Mahled'in bu âni düşüşüne, hazineye para temin etmek hususunda Muvaffak ile aralarında ortaya çıkan ihtilâfın sebep olduğu ileri sürülmektedir. Daha önemli görülen diğer sebep ise hristiyan olan kardeşi Abdûn'la ilgilidir. Taberî, 271 (884-85) yılı olaylarından bahsederken, bu yıl Bağdat halkının İsâ Kanalı yakınlarında bulunan eski bir manastırı yağmalayıp tahrip ettiğini, halkın ancak güvenlik güçlerinin müdahalesiyle oradan uzaklaştırılabildiğini anlatır ve manastırın daha sonra Abdûn b. Mahled tarafından onarıldığını ilâve eder. Muhtemelen onun devrinde hristiyanlara bazı haklar ve imtiyazlar verilmesi söz konusu olmuştu. İbn Mahled ile kardeşinin de aynı âkıbete uğraması bu Nestûrî aileye karşı duyan reaksiyonu göstermektedir. Kay-

naklarda İbn Mahled'in cesareti, ciddi davranışları yanında kibrinden, ayrıca ibadet ve sadaka vermeye düşkünlüğünden söz edilmektedir (İbnü'l-Cevzî, V, 101).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 544, 585, 620, 622, 628, 649, 650, 665, 667; X, 7, 8, 10, 22, 39, 40; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 209; Sâbî, *Rûsûmû dâri'l-hilâfe*, s. 130; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 101; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 327, 393, 411, 414, 417, 419; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 80; IV, 344; VI, 104; Zehebî, *A'îâmü'n-nübelâ*, XIII, 327; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 272; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, I, 244-245; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1959, s. 315-326; a.m.f., "İbn Makhlad", *EP* (İng.), III, 859; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, s. 95, 113; K. V. Zetterstéen, "İbn Mahled", *IA*, V/2, s. 766; H. Kennedy, "al-Mu'tamid 'Alâ'lâh", *EP* (İng.), VII, 765-766; a.m.f., "al-Muvaffak", a.e., VII, 801; Abdül'emir Selîm, "İbn Mahled", *DMBİ*, IV, 592-593.

OSMAN ÇETİN

İBN MAHLED el-ATTÂR

(ابن مخلد الطَّار)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî
(ö. 331/943)

Hadis âlimi.

Ramazân 233'te (Nisan 848) muhtemelen Bağdat'ın doğusundaki Dûr mahallesinde doğdu. *Tabakâtü'l-Hanâbile*'de (II, 74) bu tarihin 283 (896) olarak gösterilmesi bir baskı hatası olmalıdır. İbn Kesîr künyesini Ebû Ömer, dedesinin adını Ca'fer olarak zikretmiştir. Attâr (güzel koku satıcısı) lakabıyla anılmasının sebebine dair bilgi yoktur. Hadis hocaları arasında Müslim, Hanbel b. İshak, Ya'kûb b. İbrâhim ed-Devrakî, Zübeyr b. Bekkâr ve Za'ferânî gibi âlimler bulunmakta; İbnü'l-Ciâbî, Âcurrî, İbn Şâhin, Dârekutnî, İbn Batta, İbn Cüme'y' el-Gassânî, Ebû Ca'fer İbn Ebû Şeybe, İbn Ebû Hayseme, İbn Hâleveyh ve Ebû'l-Hasan İbnü'l-Furât kendisinden rivayette bulunanlar içinde yer almaktadır. Geniş ilmî birikimi ve rivayetinin çokluğu ile tanınan, Dârekutnî'nin "sika me'mun", İbn Hacer el-Askalânî'nin "sika sika, sika meşhur" lafızlarıyla nitelendirdiği İbn Mahled 6 Cemâziyelâhîr 331'de (15 Şubat 943) Bağdat'ta vefat etti. *el-Bidâye*'de onun yetmiş yedi yıl yaşadığının kaydedilmesi bir istinsah veya baskı hatası olmalıdır.

Eserleri. 1. *Ahbârü's-şibyân*. Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi, anne babanın çocuklara karşı sorumluluklarıyla il-

İbn Mahled el-Attâr'ın *el-Cüz' fihî min hadîsî Ebî 'Abdillâh* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 546/14)

gili hadis ve rivayetlerin bir araya getirildiği eser Abdullah Kennûn tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *Ehâdisühû mimmâ intekâhü'l-Habbâl 'aleyh* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 105, vr. 75-92). 3. *el-Emâlî*. Bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 51, vr. 97-102). Müellifin bir hadis meclisinde imlâ ettiği rivayetleri de aynı kütüphanede yer almaktadır (Mecmû', nr. 70, vr. 28-31). 4. *Fevâ'id ma'a fevâ'idü'n-Neccâd ve Kaşideti İbn Ebî Dâvûd fi's-sünne* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 248, vr. 1-8). 5. *el-Cüz' fihî min hadîsî Ebî 'Abdillâh Muhammed b. Mahled b. Hafs el-Attâr ed-Dûrî 'an şüyûhih*. Farklı konularda seksen yedi hadisten meydana gelen, Süleymaniye (Şehid Ali Paşa, nr. 546/14, vr. 103^a-107^a) ve Köprülü (nr. 1584, vr. 95^a-102^b) kütüphaneleriyle Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (Mecmua, nr. 91/4, vr. 36^a-44^a) nüshaları bulunan bu cüz üzerinde İhsan Özkes yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 6. *Mâ ravâhû'l-ekâbir 'ani'l-İmâm Mâlik* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 98/17, vr. 202^a-209^b). 7. *Hadîşü İbnî's-Semmân ve Ca'fer b. Muhammed b. Naşr (Nuşayr) el-Huldî* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 348, vr. 174-185). Kaynaklarda İbn Mahled'in ayrıca *Eczâ' fi'l-hadîs*, *Müsned fi'l-ha-*

dîş (Kitâbü'l-Müsned, el-Müsnedü'l-kebir), Kitâbü'l-Âdâb ve Kitâbü's-Sünen fi'l-fıkh adlı eserlerinin bulunduğu zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mahled el-Attâr, Aḥbârü's-sığâr (nşr. Abdullah Kennûn, el-Akâdemiyye, III, Rabat 1986 içinde), s. 113-146; İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist (Tecdü'd), s. 233; Dârekutnî, es-Sünen, Beyrut 1966, I, 181; Hatîb, Târihu Bağdâd, III, 310-311; İbn Ebû Ya'lâ, Ṭabakâtü'l-Ḥanâbile, II, 73-74; Sem'ânî, el-Ensâb, V, 142-143, 356-358; VIII, 474; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VI, 334; İbnü'l-Müstevfî, Târihu Erbil (nşr. Sâmî es-Sakâr), Bağdâd 1980, I, 130; Zehebî, A'lâmü'n-nübela', XV, 256-257; a.m.f., Tezkiretü'l-huffâz, III, 828; İbn Kesîr, el-Bidâye, XI, 207; Yâfîî, Mir'âtü'l-cenân, Beyrut 1970, II, 310; İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, V, 374; Süyûtî, Ṭabakâtü'l-huffâz (Ömer), s. 344-345; Kesfü'z-zunûn, I, 27; İbnü'l-İmâd, Şezerât, II, 331; Hediyyetü'l-ârifîn, VI, 36; Kehhâle, Mu'cemü'l-mü'ellifîn, XII, 9-10; a.m.f., el-Müstedrek, Beyrut 1406/1985, s. 746; Sezgin, G.A.S, I, 181; Kettânî, er-Risâletü'l-müsteṭrafe, s. 90; Elbânî, Maḥṭûṭât, s. 109; Ramazan Şeşen v.dğr., Fihrisü Maḥṭûṭâti mektebeti Köprülü, İstanbul 1406/1987, II, 242; İhsan Özkes, Muhammed b. Mahled ve Hadis Cüzü (yüksek lisans tezi, 1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Ali Refîî, "İbn Maḥled", DMBİ, IV, 592.

İHSAN ÖZKES

İBN MAİN

(bk. YAHYÂ b. MAİN).

İBN MÂKÛLÂ

(ابن ماکولا)

Ebû Nasr Ali b. Hibetillâh b. Ali el-İclî (ö. 475/1082'den sonra)

Muhaddis ve biyografi yazarı.

Aslen Cerbâzkânîli olup 5 Şâban 421'de (8 Ağustos 1030) Bağdat yakınlarındaki Ukberâ'da dünyaya geldi. Doğum tarihi 402 (1011), 420, 422 ve 429 (1038) olarak zikredilmiştir. Cerbâzkânî ve Bağdâdî nisbeleriyle de anılır. Mâkûlâ vezirler, kadılar yetiştiren Bağdatlı seçkin bir ailenin ismidir. Babası Bûveyhîler'den Celâlüddevlî'nin vezirliğini yapmış, daha sonra hapsedilmiş ve hapiste ölmüştür. Amcası Hasan b. Ali ile babasının yeğeni Ebû Saîd İbn Mâkûlâ da aynı görevi yapmış, diğer bir amcası Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali Bağdat'ta Şâfiî kâdîlkudâtı olmuştur. Kendisinin "Sa'dülmelik" ve "Emîr" lakaplarıyla anılmasının sebebi, Halife Muktedî-Biemrillâh tarafından muhtemelen Horasan ve Semerkant'a elçi olarak gönderilirken bu unvanlarla taltif edilmesidir.

On yaşından itibaren tanınmış hocalardan özel eğitim gören İbn Mâkûlâ yirmi yaşına kadar Kur'an, Arapça, edebiyat, hesap ve hadis dersleri aldı (el-İkmâl, neşredeninin girişi, I, 24). Daha sonra tahsilini ilerletmek için Horasan, Mâverâünnehir, el-Cezîre, Dimaşk ve Mısır'a gitti. Akranları arasında hadis bilgisiyyle tanındı. Hadis râvilerini ve nahiv ilmini iyi bilmesiyle, ayrıca yazdığı şiirlerle şöhret kazandı. 462'de (1070) Bağdat'a döndü. İbn Mâkûlâ'nın hocaları arasında Hatîb el-Bağdâdî, Bûṣrâ b. Mesîs el-Fâtînî er-Rûmî, Ahmed b. Muhammed el-Atîkî ve Kâdî Ebü't-Tayyib et-Taberî gibi isimler bulunmakta, şeyhi Hatîb el-Bağdâdî, fakih Nasr b. İbrâhîm el-Makdisî, Şücâ b. Fâris ez-Zühli ve Muhammed b. Tarhân et-Türkî ondan faydalananlar arasında yer almaktadır. Devrin Abbâsî halifesi Muktedî-Biemrillâh onu, Semerkant ve Buhara Meliki Tamgan Han'a kendisine biat etmesini sağlamak üzere elçi gönderdi. Bu görevle Horasan'a birkaç defa gittiği kaydedilmektedir.

İbn Mâkûlâ, doğuya yaptığı son seyahatte Cürcân'da veya Ahvaz'da yahut Kirman'da yanındaki Türk asıllı köleleri tarafından öldürülmüş ve malları gasbedilmiştir. Ölüm tarihi ve yeri hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Güvenilir

kabul edilen rivayete göre 475 (1082) yılı başlarında Bağdat'tan ayrıldığı ve daha sonra öldürülmüştür. Ölüm tarihi çeşitli kaynaklarda 479 (1086), 486 ve 487 olarak da zikredilmiştir.

İbn Mâkûlâ hadis hâfızı ve ricâl âlimi, rivayetlerine güvenilir bir kişi, gramer bilgisi kuvvetli bir kişi, Hatîb el-Bağdâdî'den sonra "ikinci Hatîb" diye meşhur oldu. Hâfız Ebû Nasr el-Humeydî, Hatîb el-Bağdâdî'ye bir şey sorduğu zaman titizliği sebebiyle kitaba bakarak cevap verdiğini, İbn Mâkûlâ'ya bir şey sorduğunda ise onun kitaptan okur gibi ezberinden açıklamalar yaptığını söylemektedir. Hatîb el-Bağdâdî, el-Mü'tenif fi tekmeleti'l-Muḥtelif ve'l-mü'telif adlı eserini tenkit etmek üzere İbn Mâkûlâ'nın bir kitap yazdığını öğrenince ona bunun doğru olup olmadığını sormuş, İbn Mâkûlâ da muhtemelen hocasını üzmemek için böyle bir çalışması yaptığını söylemiş, Tehzîbü müstemirri'l-evhâm adlı bu çalışmasını hocasının vefatından sonra ortaya çıkarmıştır.

Eserleri. 1. el-İkmâl* fi ref'i'l-irtiyâb 'anı'l-mü'telif ve'l-muḥtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb. Güvenilir kaynaklardan sayılan eser Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (I-VI, Hay-

İbn Mâkûlâ'nın el-İkmâl fi ref'i'l-irtiyâb adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 410)

